

GWARDIANIE Z KLASZTORU FRANCISZKANÓW KONWENTUALNYCH W PYZDRACH I OBORNIKACH WIELKOPOLSKICH W ŚWIETLE ZACHOWANYCH DOKUMENTÓW ŹRÓDŁOWYCH – KOMUNIKAT

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wstępnych, propozycyjnych badań nad działalnością i życiem gwardianów z klasztoru franciszkanów konwentualnych w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich oraz prezentacja źródeł dotyczących tego tematu, a także przedstawienie możliwości dalszych prac nad ww. zagadnieniem.

Jak dotychczas dzieje klasztoru w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich nie były przedmiotem szerszego zainteresowania historyków. Nikt też nie podjął się pracy nad spisaniem dziejów braci mniejszych. Brak zainteresowania niniejszą tematyką związany jest w głównej mierze z fragmentarycznością źródeł. Nieliczne dokumenty, na które napotykałyśmy w archiwach pochodzą w części z końca XVI, a w większości z XVII i XVIII wieku.

W niniejszym opracowaniu główny punkt ciężkości został położony na analizę składu osobowego przełożonych wspomnianych klasztorów. Aby tej analizie nadać pełniejszej formy na wstępie naszych rozważań przedstawiam kwestie dotyczące ogólnej, syntetycznej prezentacji dziejów interesujących nas tu klasztorów.

Kompleks klasztorny w Obornikach Wielkopolskich położony był w pld.-wsch. części miasta, w rozwidleniu rzek Wełny i Warty. Do dnia dzisiejszego zachowały się po nim bardzo niewielkie ślady. Klasztor franciszkanów w Pyzdrach położony jest na wschód od rynku miasta, na wzgórzu górującym nad miastem. W przeciwieństwie do klasztoru w Obornikach Wielkopolskich konwent pyzdrowski zachował się do naszych czasów w całości. Pierwotnie oba konwenty były wzniesione z drewna, jednakże liczne pożary i powodzie, które często

nawiedzały obydwu miasta z czasem doprowadziły do powstania obiektów murowanych¹.

Początek obecności franciszkanów w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich sięga schyłku wieku XIII. Kwestią najbardziej dyskusyjną w przypadku obydwu klasztorów jest data fundacji. Przechowywane w klasztorach akty fundacyjne, słabo zabezpieczone spłonęły². Nie zachowały się też żadne kopie, które potwierdzały by ich datę fundacji.

Faktem bezspornym jest, że fundatorem i protektorem klasztoru w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich był książę Bolesław Pobożny i jego żona Jolenta³.

W przypadku Obornik Wielkopolskich ustalenie dokładnej daty fundacji jest niezmiernie trudne. Posiadamy tylko bardzo późne wzmianki dotyczące tej kwestii. Ksiądz Stefan Szymański w liście skierowanym do Sądu Okręgowego w Poznaniu datowanym na 24.09.1934 r. napisał że: „(...) Zakon Franciszkanów posiadał klasztor w Obornikach od roku 1255 jest faktem historycznym”⁴. Z kolei ks. Kamil Kantak uważa, że klasztor franciszkanów w Obornikach został założony w 1259 roku. Jednakże po przeprowadzonej analizie zachowanych dokumentów oraz na bazie dyskusji historyków przyjmuje się datę powstania konwentu w 1292 roku⁵. Podaje ją o. Ludwik Miske, który w 1735 roku napisał, iż

¹ Archiwum Franciszkanów w Krakowie [dalej AFK], A. K a r w a c k i, *Materiały do historii konwentów franciszkańskich, Konwent w Pyzdrach*, t. XII, s. 61, *Konwent w Obornikach Wielkopolskich*, t. XI, s. 27, wydany Essen-Gdynia 1999. Patrz również W. G a ł k a, *Dawny klasztor franciszkanów w Pyzdrach*, Poznań 1980, mps; oraz B. K r z y ś l a k, *Zapomniany klasztor Franciszkanów Konwentualnych w Obornikach*, „Kronika Wielkopolska”, 4(75), Poznań 1995.

² AFK, A. K a r w a c k i, *Materiały do historii...*, Oborniki, tom XI, (Klasztor spłonął w 1550 roku, jednakże dzięki dobrodziejom miasta na nowo został odbudowany. Po jego odbudowie na nowo spłonął podczas najazdu Szwedów w XVII.); Pyzdry, t. XII, (Klasztor spłonął w 1331 roku, podczas najazdu krzyżaków).

³ Cz. Ł u c z a k, *Dzieje Obornik*, Poznań 1990, s. 21; AFK, A. K a r w a c k i, *Materiały...*, t. XI.

⁴ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu [dalej AAP], Akta Kurii Arcybiskupiej w Poznaniu, Rewindykacja zabudowań poklasztornych w Obornikach 1932-1939, sygn. KA 15206 (pisma z dnia 3.03.1933 r. oraz 24.09.1934 r.).

⁵ St. K o z i e r o w s k i, *Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej Archidiecezji Poznańskiej*, Poznań 1935, s. 255; J. Ł u k a s z e w i c z, *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych w dawnej diecezji poznańskiej*, Poznań 1858, t. I, s. 287; AFK, A. K a r w a c k i, *Materiały...*, t. XI, s. 27.

klasztor był założony, „(...) gdy 14 prowincjałem jest O. Theodoryk, na kapitule w Bytomiu na Śląsku Roku Pańskiego 1292”⁶. Do tego zdania przychylił się o. Alojzy Karwacki. Autor ten podaje też informację o podaniu, które mówi, że „jakiś książę szczeciński fundował klasztor (...) nie w roku 1341, ale w 1241 i ta fundacja przepadła”⁷. Data, jaką podaje nieznane nam bliżej podanie, a mianowicie rok 1241, nie uzyskuje żadnego potwierdzenia w innych źródłach. Tak więc w całej dotychczasowej historiografii mamy więcej przypuszczeń niż wiarygodnych, potwierdzonych źródłowo ustaleń. Na obecnym etapie badań możemy jedynie powiedzieć, że klasztor w Obornikach Wielkopolskich fundowano w II połowie XIII wieku.

W przypadku klasztoru w Pyzdrach datę fundacji ustala się na rok 1277⁸. Natomiast o. L. Miske podaje rok 1270⁹. Według niego został on włączony do zakonu na kapitule w Kaliszu za prowincjała Mikołaja z Morawii.

Ta informacja budzi jednak duże wątpliwości. Jak wynika bowiem ze źródeł prowincjałem w tym czasie nie był Mikołaj, ale Mateusz. Mikołaj z Morawii urząd prowincjała sprawował bowiem w latach 1272-1282¹⁰.

⁶ AFK, L. Miske, *Synoptica relatio seu brevis descriptio Conventuum In Provincia Maioris et Minoris Poloniae Partisque Prussie fundatorum facta Anno Domini 1735*, Labore ARP Ludovici Miske Emeritissimi Patris, Conventus Pysdrensis, sygn. E-I-328.

⁷ AFK, A. Karwacki, *Materiały..., Konwent w Obornikach*, t. XI, s. 27.

⁸ A. Karwacki, *Materiały..., Konwent w Pyzdrach*, t. XII, s. 61; patrz J. Łukaszewicz, *Opis historyczny kościołów parochialnych w dawnej diecezji poznańskiej*, t. I, Poznań 1858; oraz J. Nowacki, *Dzieje Archidiecezji Poznańskiej*, t. II, Poznań 1964.

⁹ AFK, L. Miske, *Synoptica relatio...*, sygn. E-I-328. (W swoim opisie L. Miske pisze, że zgodnie z podaniem gmach klasztoru, w sposób obronny, zbudował król Kazimierz Wielki wraz z zamkiem).

¹⁰ Archiwum Diecezjalne we Włocławku [dalej ADW], Akta różne konwentu w Pyzdrach z l. 1662-1775, „Series Chronologica Ministrorum Provincialium Provincia Polona Ordinis Minorum S.P. Francisco Conventualium, post decursum Seraphici Patris Nostri S. Francisco Anno Sexto Dominica vero incarnationis 1232 ad [...] tempora fideliter descripta”, s. 22-25 (pod nr 11 odnotowano prowincjała A.R.P.M. Mateusza, który zostaje wybrany w 1270 podczas kapituły w Monte Aureo [prowincja Neapolu, obecnie Monte Faito], pod nr 12 A.R.P.M. Mikołaj z Morawii [...] wyznaczony na kapitułę w Pizie w 1272); patrz również K. Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. I 1237-1517, Kraków 1937 (podaje następujące informacje: Mateusz 1270-71 + 28 V 1280, Mikołaj Morawczyk 1272-82, + 1290).

Z kolei o. Jan Kapistran w 1792 roku powołuje się na rok 1273, pisze m.in., że „Kościół tutejszy z klasztorem w Mieście Królewskim w Pyzdrach założony będąc (...) różnych nieszczęśliwych doznawał przypadków”¹¹. Nie ma jednak dokumentu, który potwierdzał by powyższą datę. Tak więc w kwestii fundacji mamy wiele nieścisłości. Powinny się one stać przedmiotem gruntownych studiów w przyszłości.

Oba konwenty uległy kasacji w XIX wieku, w związku z likwidacją klasztorów przez władze zaborcze. Główną przyczyną tego stanu rzeczy było podejrzenie władz zaborczych o udział w działalności konspiracyjnej zakonników. Z drugiej strony fakt zamykania konwentów tłumaczyli wymieraniem braci, a także dużym zapotrzebowaniem na lokale dla licznych instytucji i urzędów. W rzeczywistości kierowano się względami materialnymi¹².

Klasztor w Obornikach został zamknięty przez władze pruskie w 1821 roku i przeszedł w ręce gminy ewangelickiej. W 1993 roku klasztor pofranciszkański należący do gminy ewangelickiej doszczętnie spłonął. Na dzień dzisiejszy jest ruiną i jak pisał o. A. Karwacki już w 1920 roku „nie ma tam do czego wracać”¹³. W przypadku konwentu w Pyzdrach, klasztor został skasowany w 1864 roku przez władze zaboru rosyjskiego. Dopiero od roku 1985 w pomieszczeniach klasztoru pofranciszkańskiego funkcjonuje Muzeum Ziemi Pyzdrowskiej, w którym zgromadzono dokumenty oraz przedmioty dotyczące historii miasta.

Tak jak we wszystkich wspólnotach tak też w zakonie franciszkańskim jednym z głównych elementów jego prawidłowego funkcjonowania była określona struktura organizacyjna, która normowała życie wewnętrzne poszczególnych klasztorów. Próby stworzenia takiej struktury w zakonie zostały podjęte i przeprowadzone przez św. Franciszka już w pierwszych latach funkcjonowania jego zakonu.

¹¹ ADW, „Opisanie kościoła y klasztoru wraz z Inwentarzem Tegoż kościoła Zakrystii, Refektarza, kuchni roku 1792 w miesiącu kwietniu przed kapitułą w Kaliszu przez Jana Kapistrana na ów czas gwardiana”, *Historia Klasztoru XX. Franciszkanów w Pyzdrach 1273, 1792-1864*, sygn. 37.

¹² P.P. G a c h, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914*, Lublin 1984; J.K. N o r y ś k i e w i c z, *Sekularyzacja klasztorów w Wielkopolsce przez rząd pruski*, „Przegląd Teologiczny”, 6(1925), s. 249-282.

¹³ AFK, A. K a r w a c k i, *Materiały... Konwent w Obornikach*, t. XI, s. 131.

Opierała się ona na regule zatwierdzonej przez papieża Honoriusza III w 1223 roku, Testamencie św. Franciszka oraz konstytucjach, które stanowiły narzędzie w walce z nadużyciami w zakonie. Struktura i organizacja zakonu ewoluowała od czasu powstania zgromadzenia.

Na czele zakonu stał minister prowincjalny, tzn. przełożony braci na jakimś określonym terenie. Do zadań ministra należało rozmieszczenie braci w swojej prowincji oraz częste odwiedzanie poszczególnych klasztorów w celu „utrzymania dobrego ducha”¹⁴. Ponadto zajmowali się oni dbałością o chorych braci i przyjęciami do nowicjatu.

Na czele każdego konwentu stał natomiast gwardian, któremu pomagała „rada dyskretów”. Składała się ona od czterech do dwunastu ojców. Prawa gwardiana były bardzo rozległe. Do niego należał zarząd konwentem. Był odpowiedzialny za wykształcenie braci, za utrzymanie konwentu, z którego na kapitule zdawał sprawozdanie i za wiele innych pomniejszych spraw. Gwardian przewodniczył w nabożeństwach, w ćwiczeniach oraz przy stole. Nic też nie działo się bez jego woli. Musiał sprawować ścisłą kontrolę nad kwestarzami. Niejednokrotnie dokonywał kontroli zakonników, którzy zajmowali się zbieraniem jałmużny, m.in. ze względu na kradzieże. W związku z brakiem uczciwości ze strony zakonników władze zakonne wprowadziły nakaz zbierania datków w towarzystwie drugiego zakonnika – socjusza. Każdy z nich otrzymywał księżeczkę, w której skrupulatnie zapisywał otrzymane datki, a następnie rozliczał się z gwardianem konwentu. Musiała to być niewątpliwie osoba godna zaufania. Gwardianie byli też odpowiedzialni za kontakty z władzami parafii, biskupem oraz przede wszystkim z miejscową ludnością. Urzędowanie gwardiana przeważnie trwało trzy lata, jednakże na podstawie zachowanych materiałów źródłowych stwierdzić można, że wielu z nich na funkcję gwardiana danego klasztoru było wybieranych kilkakrotnie, sprawując ją nawet kilkanaście lat¹⁵.

Informacje dotyczące gwardianów w interesujących nas klasztorach są bardzo rozproszone w różnych zespołach źródłowych. Dotyczą one jednak przede wszystkim dopiero późnego średniowiecza i czasów nowożytnych. Dla okresów wcześniejszych jak dotychczas danych takich nie posiadamy.

¹⁴ AFK, L. M i s k e, *Synoptica relatio...*, sygn. E-I-328.

¹⁵ K. K a n t a k, *Franciszkanie polscy*, Kraków 1938, t. II; oraz L. I r i a r t e, *Historia franciszkanizmu*, Kraków 1998.

zdjęcie nr 6

Archiwum Franciszkanów w Krakowie, *Via et Methodus facilis cura Ac ingenio R.P. Joannie |Donati Caputo Atrium et S.T.D. Provincialis Poloniae nec non Commissarii Generalia Ordinis Minorum Conventualium, Relationes Visitationes inceptae Cracovia 22 Octobris A.D. 1597, sygn. E-I-364 – Pyzdry*

zdjęcie nr 7

Archiwum Franciszkanów w Krakowie, Via et Methodus facilis cura Ac ingenio R.P. Joannie [Donati Caputo Atrium et S.T.D. Provincialis Poloniae nec non Commissarii Generalia Ordinis Minorum Conventualium, Relationes Visitations inceptae Cracovia 22 Octobris A.D. 1597, sygn. E-I-364 – Oborniki Wlkp.

Źródła dotyczące Braci Mniejszych z klasztoru w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich uległy rozproszeniu i obecnie przechowywane są w różnych archiwach na terenie całego kraju.

Główne zasoby źródeł do niniejszego tematu są przechowywane w Archiwum Franciszkanów w Krakowie, Archiwum Diecezjalnym we Włocławku, Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu, Archiwum Franciszkanów w Łodzi-Łagiewnikach oraz Archiwum Państwowym w Poznaniu, a także bibliotekach i instytucjach, m.in. w Muzeum Ziemi Pyzdrskiej.

Największy zbiór dokumentów źródłowych oraz opracowań dotyczących franciszkanów w Polsce znajduje się w Archiwum Franciszkanów w Krakowie. Są to przede wszystkim wizytacje, dokumenty gospodarcze, takie jak inwentarze majątków, umowy o nabycie ziemi oraz spisy wydatków, korespondencja prowadzona pomiędzy konwentami oraz z Rzymem, a także opisy dotyczące zabudowań klasztornych.

Odnosnie klasztorów w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich Archiwum Franciszkanów w Krakowie jest w posiadaniu wizytacji o. Donato Caputo z 1597 roku¹⁶ oraz o. Adama Goskiego z 1615 roku¹⁷. W wizytacji o. Donato Caputo znajdują się informacje dotyczące lokalizacji miasta i położenia klasztoru. Oprócz tego znajdują się tam informacje dotyczące istniejących w konwencie bractw, architektury i uposażenia oraz spis zakonników przebywających w czasie wizytacji w konwencie. Jest to rękopis napisany w języku łacińskim. Liczne uszkodzenia dokumentu utrudniają jednak pełne odczytanie tekstu. Na podstawie tej wizytacji wiemy, że w klasztorze w Pyzdrach w 1597 roku przebywało 8 zakonników, z których 7 na stałe, a jeden był gościem. Gwardianem był w tym czasie o. Gabriel Florentinus mający wówczas (tj. w 1597 r.) lat 27, który wstąpił do zakonu w wieku 18 lat w Krakowie, gdzie złożył profesję. Z pochodzenia był Polakiem. Wizytator odnotował też, że o. Gabriel jest „dobrym zarządcą, ale średnim kazno-

¹⁶ AFK, *Via et Methodus facilis cura ac ingenio R.P. Joannie Donati Caputo Atrium et S.T.D. Provincialis Poloniae nec non Commissarii Generalia Ordinis Minorum Conventualium. Relationes Visitationis inceptae Cracovia 22 Octobris Anno Domini 1597*, sygn. E-I-364, Pyzdry od s. 369, Oborniki od s. 389.

¹⁷ AFK, *Quatuor Visitationes Provinciae Poloniae Ordinis Minorum Conventualium Adam Goski Anno Domini 1615*, sygn. E-I-365, Pyzdry od s. 116, Oborniki od s. 123. (Wizytacja została przepisana przez o. Witolda H. Grala w 2001 r. w Gdyni i jest w języku łacińskim).

dzieją¹⁸. Z kolei w Obornikach przebywało tylko trzech zakonników. Gwardianem był o. Stanisław Białkowski mający wówczas (tj. w 1597 r.) lat 48, który wstąpił do zakonu w wieku 19 lat w Wilnie i tam złożył śluby. Według opisu wizytatora był on „dobrego charakteru (...) znakomitym i dobrym kaznodzieją (...), który często jest wzywany do głoszenia kazań”¹⁹. Informacje na temat pozostałych zakonników przebywających w konwencie są bardzo skromne i odnoszą się tylko i wyłącznie do podania danych personalnych oraz funkcji przez nich sprawowanych w momencie wizytacji, a także informacje dotyczące cech fizycznych i wieku zakonnika.

W przypadku wizytacji o. Adama Goskiego z 1615 roku posiadamy odmienną skonstruowaną wizytację. Wizytator podjął się tylko spisania danych dotyczących zamieszkujących klasztor zakonników. Każdy z rozdziałów został podzielony na 4 części: kustodię krakowską, ruską, gnieźnieńską oraz wileńską. Dokument przepisany został z oryginału i napisany w języku łacińskim. Wizytator charakteryzuje szczegółowo każdego zamieszkującego klasztor brata. Spis rodziny klasztornej ułożony jest hierarchicznie, co do wykonywanej posługi na rzecz konwentu, a więc na początku znajdujemy opis gwardiana, potem przełożonego, zakrystiana, kantora, organistę, depozytariuszy, jałmużnika. Spis kończy się opisem kleryków. Na podstawie niniejszej wizytacji wiemy, że w klasztorze w Pyzdrach przebywało 10 zakonników. Gwardianem był o. Augustyn Gajecki, który wstąpił do zakonu w Krakowie w 1579 roku i urząd przełożonego pełnił 20 lat²⁰. Z kolei w klasztorze w Obornikach przebywało 13 zakonników. Gwardianem był o. Bernard Krzykowski, przyjęty do zakonu w Krakowie w roku 1588. Urząd gwardiana pełnił przez 12 lat²¹.

Ważnym opracowaniem, które przynosi nam dużo informacji o klasztorze w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich jest praca o. Bonawentury Makowskiego pt. *Thesaurus Provinciae Poloniae*²² i o. Ludwika Miske pt. *Synoptica relation seu brevis description conventuum*...²³.

¹⁸ AFK, *Via et Methodus*..., s. 371.

¹⁹ *Ibidem*, s. 390.

²⁰ AFK, A. G o s k i, *Quatuor Visitationes*..., s. 116.

²¹ *Ibidem*, s. 123.

²² AFK, B. M a k o w s k i, *Thesaurus Provinciae Poloniae 1763 rok*, rękopis przepisany na komputerze i wydany Essen-Gdańsk 1995, sygn. E-I-326.

²³ AFK, L. M i s k e, *Synoptica relatio*..., sygn. E-I-328 (mps).

Są to maszynopisy spisane w języku łacińskim, przechowywane w Archiwum Franciszkanów w Krakowie, które zawierają podstawowe informacje dotyczące położenia konwentu, jego fundacji, uposażenia i architektury, a także posiadają dane dotyczące braci i funkcji, które pełnili oni w poszczególnych klasztorach. Opis B. Makowskiego zawiera wiele szczegółów, np. informacje dotyczące inkorporacji kościoła parafialnego pyzdrowskiego do kościoła franciszkanów, czy też spisy dobroczyńców z podaniem sum przeznaczonych na rzecz klasztoru²⁴.

W opracowaniu o. L. Miske z 1735 roku znajdujemy m.in. informacje o gwardianie ze średniowiecza. Był nim o. Roman z Pyzdr, który dokonał zamiany ziemi z mieszczaninem Janem Sparerem. Dzięki tej zamianie uzyskał zgodę władz miasta na budowę cegielni i zwolnienie z podatku²⁵. Ta sama informacja zawarta jest w Kodeksie Dyplomatycznym Wielkopolski²⁶. Informacje w opracowaniu o. L. Miske ułożone są chronologicznie. We wstępie autor krótko charakteryzuje konwent podając jego położenie oraz datę fundacji i wydarzenia z życia klasztoru.

Na bazie wizytacji o. D. Caputo z 1597 roku, o. A. Goskiego z 1615 roku oraz dokumentów źródłowych, rozproszonych w licznych archiwach kościelnych i klasztornych, prace nad szczegółową charakterystyką konwentów franciszkańskich prowincji polskiej w 1920 roku rozpoczął o. Alojzy Karwacki²⁷. W swoich rozważaniach oparł się on również na legendach i przekazach ustnych. Jest to jedno z najcenniejszych opracowań spisanych w języku polskim o dziejach franciszkanów konwentualnych na ziemiach polskich. Uporządkował i skatalogował dokumenty znajdujące się w archiwach i bibliotekach klasztornych, a także streścił liczne rękopisy rozproszone w różnych konwentach. Zebrane materiały z przeprowadzonych wizytacji klasztorów zostały przez o. A. Karwackiego uporządkowane i stały się podstawą do napisania „monografii” 110 klasztorów znajdujących się na terenie Polski. Całość jego pracy obejmuje 23 tomy²⁸.

²⁴ AFK, B. M a k o w s k i, *Thesaurus...*

²⁵ AFK, L. M i s k e, *Synoptica relatio...*

²⁶ *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski* [dalej KDW], tom VI, Poznań 1982, dokument nr 343 z 25 maja 1395 r.

²⁷ AFK, A. K a r w a c k i, *Materiały do historii...* oraz *Materiały do historii polskiej i ruskiej prowincji OO. Franciszkanów*, Gdańsk-Essen 1997, część pierwsza (mps).

²⁸ *Słownik polskich pisarzy franciszkańskich*, red. H. W y c z a w s k i, Warszawa 1981, s. 211. (A. Karwacki urodził się w 1866 roku zmarł w 1924 roku. W 1883 został przyjęty

W Archiwum Diecezjalnym we Włocławku zachowały się kolejne bardzo ważne zbiory archiwalne dotyczące wyłącznie konwentu w Pyzdrach. Znajdują się tam dwie księgi, które dotyczą przyjętych do konwentu nowicjuszy i profesów, a także spisy zmarłych braci²⁹. Nekrolog obejmuje zakonników z całej Polski i podaje datę zgonu oraz imię i nazwisko z miejscem śmierci zakonnika, z informacją o funkcjonującym w klasztorze gwardianie. Księga dotycząca nowicjuszy obejmuje okres od 1641 roku do 1779 roku i zawiera 319 stron. Księga profesów zawiera spis od roku 1642 do 1779 roku i posiada 246 stron. Wyjątkiem jest indeks imion zakonników prowadzony od roku 1697, na stronach od 235 do 246. Księga zawiera również spisy nowo przyjętych do zakonu. I tak np. „3 października 1684 roku został przyjęty w poczet kleryków Br. (...) Grubski, gdy gwardianem był O. magister Antoni Szuwalski”³⁰.

Poza tym Archiwum we Włocławku jest w posiadaniu księgi, która zawiera różne informacje dotyczące nie tylko posiadanego majątku, ale również znajdują się tam spisy rodziny klasztornej³¹.

Dokument zawiera informacje od roku 1662 do 1775 roku. Poszczególne strony dotyczące zakonników rozpoczynają się od odnotowania daty i podania imienia i nazwiska gwardiana, po czym następuje spis rodziny klasztornej w zachowanej hierarchii zakonnej.

Przykładem jest strona nr 337, na której zapisano co następuje: „9 maja 1772 roku obrano gwardianem konwentu w Pyzdrach O. Szymona Wichlińskiego”³². Następnie zostają wymienieni: depozytariusz, kantor, zakrystian, sekretarz, prokurator oraz laicy.

To samo archiwum jest w posiadaniu księgi zmarłych franciszkanów w Pyzdrach, autorstwa Tomasza Kamińskiego, którą sporządzono w Radomsku w 1861 roku³³. Księga obejmuje spisy franciszkanów nie tylko z Pyzdr i Obornik, ale z całej Polski, łącznie z dobroczyńcami konwentu. Wolumin ten zawiera 300 stron i jest w bardzo dobrym stanie.

do zakonu franciszkanów we Lwowie. Był jednym z bardziej zasłużonych historyków swego zakonu).

²⁹ Archiwum Diecezjalne we Włocławku, Księga nowicjuszy i profesów konwentualnych Franciszkanów w Pyzdrach 1642-1170, sygn. 38(94).

³⁰ Ibidem, sygn. 38(94), s. 132.

³¹ ADW, Akta różne konwentu w Pyzdrach z lat 1662-1775, sygn. 39(95).

³² Ibidem, s. 337.

³³ ADW, T. K a m i ń s k i, Księga zmarłych Franciszkanów w Pyzdrach, sporządzona w Radomsku w 1861 roku, sygn. 46.

Tab. 1 Wykaz zmarłych gwardianów wg Tomasza Kamińskiego z 1861 roku

KLASZTOR W OBORNIKACH WIELKOPOLSKICH			KLASZTOR W PYZDRACH		
Lp.	Data śmierci	Imię i nazwisko gwardiana	Lp.	Data śmierci	Imię i nazwisko gwardiana
1.	1.03.1747	Prymus Rozmarynowski	1.	20.02.1698	Antoni Szuwalski
2.	21.04.1811	Jan Chryzostom Brzozowski	2.	4.04.1797	Jan Capistranus Banaszekwicz
3.	30.07.1808	Jan Contius Sadowski	3.	23.04.1790	Piotr Krajewski
4.	1.09.1818	Hilary Januszewski	4.	28.04.1833	Laurenty Pietrkiewicz
5.	6.11.1782	Anastazy Rzarzyński	5.	15.11.1741	Piotr Oferzyński
6.	11.11.1786	Ludwik Steyermanker	6.	6.12.1709	Fabianus Dolski

Źródło: T. Kamiński, *Księga zmarłych Franciszkanów w Pzdrach, sporządzona w 1861 roku w Radomsku*,
Archiwum Diecezjalne we Włocławku, sygn. 46.

Tylko w niektórych przypadkach podano funkcję, jaką pełnił zmarły zakonnik w klasztorze. W opracowaniu odnotowano tylko niektórych zmarłych gwardianów obydwu klasztorów. Dla klasztoru w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich zanotowano po sześciu gwardianów (tabela nr 1). Poza tym Archiwum we Włocławku dysponuje bardzo ciekawym dokumentem, autorstwa Jana Kapistrana z 1792 roku, pt. *Opisanie kościoła y klasztoru wraz z Inwentarzem Tegoż kościoła Zakrystii, Refektarza, kuchni roku 1792 w miesiącu kwietniu przed kapitułą w Kaliszu przez Jana Kapistrana na ów czas gwardiana. Historia Klasztoru XX. Franciszkanów w Pyzdrach 1273, 1792-1864*³⁴. Dokument ten zawiera nie tylko informacje dotyczące uposażenia, położenia czy fundacji, ale przede wszystkim interesujące nas dane odnośnie gwardianów od roku 1790 do kasaty konwentu w Pyzdrach w 1864 roku. Każdy z gwardianów został opisany pod względem dokonań. Biografię gwardianów autor rozpoczyna pisać od śmierci x. Piotra Krajewskiego w roku 1790, a kończy na działalności o. Jakuba Pachlawnskiego w 1860 roku.

W Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi-Łagiewnikach znajduje się maszynopis *Wykaz zmarłych ojców i braci z zakonu Braci Mniejszych z czasów Polski przedrozbiorowej oraz z XIX i XX wieku* autorstwa dwóch zakonników br. Stanisława M. Straikowskiego i o. Piotra Mielczarka z 2001 roku³⁵. Zawiera on takie informacje jak: datę, imię i nazwisko oraz miejsce spoczynku zakonnika. Przy każdym zakonniku odnotowano funkcję jaką pełnił w konwencie oraz podano podstawę źródłową (niejednokrotnie mało precyzyjną, np. Nekrolog Krakowski Stary, bez sygnatury i strony dokumentu).

Wyjątek stanowią zakonnicy, którzy prawdopodobnie wyróżnili się zasługami lub opisujący ich skryba dysponował szerszą wiedzą na temat danego brata.

W przypadku gwardianów w tomie I odnotowano: „W 1571 do Zakonu w Wilnie wstąpił O. Stanisław Białucki. 18 lat, gdy złożył nowi-

³⁴ ADW, *Opisanie kościoła y klasztoru wraz z Inwentarzem Tegoż kościoła Zakrystii, Refektarza, kuchni roku 1792 w miesiącu kwietniu przed kapitułą w Kaliszu przez Jana Kapistrana na ów czas gwardiana. Historia Klasztoru XX. Franciszkanów w Pyzdrach 1273, 1792-1864*, sygn. 37.

³⁵ Archiwum Franciszkanów Łódź-Łagiewniki [dalej AFL], *Wykaz zmarłych ojców i braci z zakonu Braci Mniejszych z czasów Polski przedrozbiorowej oraz z XIX i XX wieku*, maszynopis opracowany w dwóch tomach. Tom I, Br. Stanisław Straikowskij OFMConv; tom II, Br. Stanisław Straikovskij i O. Piotr Mielczarek OFMConv.

cjat. W 1598 roku gwardian w Obornikach mający lat 48³⁶. W tomie II zanotowano: „Ojciec magister Piotr Krajewski pełnił urząd gwardiana w Warszawie 1775-1777, był gwardianem w Pyzdrach 1765, prowincjałem 1777-1780, zmarł w Pyzdrach 23.04.1790 roku”³⁷.

Niniejsze opracowanie dysponuje również życiorysami innych zakonników, którzy zamieszkują konwenty w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich. W tomie I odnotowano, iż „w roku 1804 wstąpił do Zakonu Ojciec Akurzy z Dobrzynia i po roku nowicjatu złożył śluby w Obornikach. Działał w charakterze kwestarza, a następnie otrzymał śluby kapłańskie. Jako kapłan był także kwestarzem. W roku 1575 urodził się O. Ambroży z Jędrzejowa, który w wieku 20 lat wstąpił do zakonu, a po 1612 był członkiem klasztoru w Obornikach gdzie pełnił liczne funkcje. Pod rokiem 1598 zanotowano, iż w Pyzdrach przebywa O. Franciszek z Drohobyczy, który wstąpił do zakonu w wieku 21 lat we Lwowie i tam złożył profesję. Był zdolnym kaznodzieją i śpiewakiem. Tylko w jednym przypadku napotykamy na informację o stanie społecznym zakonnika. Był nim Anioł Bromirski, szlachcic, kleryk, profes w Pyzdrach, który wstąpił do zakonu w 1609 roku i tam też złożył po roku profesję w 26 roku życia”³⁸.

Bardzo cennym źródłem dla badań prozopograficznych interesujących nas klasztorów jest nekrolog Franciszkanów ze Śremu, zdeponowany w Archiwum Państwowym w Poznaniu, którego strona tytułowa opatrzona jest napisem *Księga umarłych braci i siostr y Dobrodziejów Zakonu S. Oycy i Patriarchi Franciszka y S. Matki Klary. Poczynająca się od roku 1281 dnia pierwszego stycznia*³⁹. Do nekrologu są wpisani bracia z terenu całej Polski. W księdze zostali odnotowani zakonnicy z interesujących nas klasztorów. Jak dotychczas z nekrologu wypisano dwóch gwardianów o. Prymusa Rozmarynowskiego, który zmarł 1.03.1747 roku z konwentu w Obornikach oraz x. Tomasza Bilskiego, który zmarł 14.01.1761 roku w Obornikach. Wyjątek stanowią tam nieliczni zakonnicy, którzy zmarli w XIII wieku. Dane zawarte w nekrologu dotyczą tych braci, siostr i dobrodziejów, którzy zmarli w okresie od XVII do XIX wieku. W chwili obecnej nadal są prowadzone

³⁶ AFL, Wykaz zmarłych ojców i braci..., t. I.

³⁷ Ibidem, t. II.

³⁸ Ibidem, t. I.

³⁹ Archiwum Państwowe w Poznaniu [dalej APP], Zbiór akt dotyczących zakonów, Franciszkanie w Śremie, sygn. nr 4.

prace badawcze nad niniejszym nekrologiem i dopiero pełna weryfikacja zawartych w nim informacji pozwoli na wyłonienie danych dotyczących zakonników z interesujących nas klasztorów.

Archiwum Państwowe w Poznaniu jest również w posiadaniu zbioru akt dotyczących klasztoru w Obornikach Wielkopolskich⁴⁰. Są to dokumenty pochodzące głównie z XVIII i XIX wieku. Dotyczą one uposażenia klasztoru, wydatków i przychodów, umów, które były zawierane pomiędzy mieszkańcami miasta a gwardianem klasztoru. To również wszelkiego rodzaju listy pomiędzy urzędem a klasztorem. Stąd też czerpiemy informacje odnośnie gwardianów. Przykładem jest pismo w sprawie likwidacji konwentu w Obornikach⁴¹. Dokumenty są w dobrym stanie i w większości w języku polskim. Niewielka część korespondencji jest w języku niemieckim lub łacińskim. Zachowały się również materiały kartograficzne, jak ryciny przedstawiające zabudowania klasztorne, a także plan sytuacyjny wnętrza klasztoru w Obornikach Wielkopolskich⁴². Archiwum posiada również dwie księgi zatytułowane *Liber Magistrali Conventuus Obornicensis Ordinis Minorum Conventualium S.P. Francisco 1717*⁴³. Dokument posiada informacje dotyczące wyposażenia konwentu, posiadanych kapitałów, a także opisy obrazów znajdujących się w kościele OO. Franciszkanów.

W przypadku Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu informacji na temat franciszkanów w Obornikach i Pyzdrach jest niewiele. Znajduje się tam dokument dotyczący odzyskania klasztoru po franciszkańskiego. Mentorem franciszkanów był ksiądz Stefan Szymański proboszcz parafii obornickiej. Prowadził on obszerną korespondencję z władzami zaborczymi dotyczącą odzyskania budynku po franciszkanach w Obornikach. Jego prośby nie uzyskały posłuchu. Wobec braku podstaw do zarządzania tym majątkiem, klasztor pozostał przy gminie ewangelickiej⁴⁴.

Pomocna w prowadzeniu badań jest również literatura. Począwszy od XIX wieku dysponujemy bogatą historiografią dotyczącą Zakonu Franciszkanów w Polsce. Wymienić można dzieło ks. Józefa Łukaszewicza

⁴⁰ APP, Zbiór akt dotyczących klasztorów. Klasztor w Obornikach, nr zespołu 2038.

⁴¹ Ibidem, sygn. nr 656, s. 75.

⁴² APP, Zbiór akt..., sygn. nr 656, s. 290.

⁴³ APP, „Liber Magistrali Conventuus Obornicensis Ordinis Minorum Conventualium S.P. Francisco 1717”, nr zespołu 1470/0.

⁴⁴ AAP, Akta Kurii Arcybiskupiej. Rewindykacja..., sygn. KA 15206 (Ks. S. Szymański żył w latach 1876-1942. Został zagazowany w Dachau przez nazistów).

z 1858 roku⁴⁵, czy wydane w trzydzieści lat później dzieło Edmunda Calliera⁴⁶. Na podstawie tych prac oraz materiałów źródłowych dziejami franciszkanów zajmował się ks. Kamil Kantak, którego dzieło *Franciszkanie polscy*⁴⁷, wydane w dwóch tomach stało się punktem wyjścia dla wielu pokoleń badaczy.

Praca K. Kantaka to przede wszystkim zbiór podstawowych informacji dotyczących działalności braci mniejszych, począwszy od struktury organizacyjnej zakonu, poprzez charakterystykę klasztorów, skończywszy na danych tabelarycznych dotyczących kapituł i kongregacji wraz z niepełną listą prowincjałów.

Nieocenoną rolę odgrywają również prace Jerzego Kłoczowskiego⁴⁸, a także takich uczonych jak: Rolanda Preisa⁴⁹ czy Lazaro Iriarte⁵⁰. Poza wspomnianymi powyżej pozostają liczne prace poświęcone życiu i działalności franciszkanów, architekturze oraz uposażeniu klasztorów⁵¹. W przypadku literatury dotyczącej interesujących nas konwentów brak jest jednolitych monografii. Temat ten, jak już wcześniej wspomniałam nie został do końca zbadany i opracowany⁵².

⁴⁵ J. Łukasiewicz, *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych w dawnej diecezji poznańskiej*, Poznań 1858, t. I.

⁴⁶ E. Callier, *Szkice geograficzno-historyczne*, Poznań 1886, t. I.

⁴⁷ K. Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. I, Kraków 1937; t. II, Kraków 1938.

⁴⁸ J. Kłoczowski, *Franciszkanie w Polsce. Franciszkanie w Polsce średniowiecznej*, t. I, cz. 1, 2, 3, Lublin 1982; oraz *Franciszkanie w Polsce XVI-XVIII wieku*, t. II, cz. 1, Niepokalanów 1998; a także Kłoczowski, R. Preis, *Franciszkanie w Polsce XIX wieku*, Niepokalanów 1996.

⁴⁹ R. Preis, *Zarys historii zakonu Braci Mniejszych. Od powstania zakonu do podziału na konwentualnych i obserwantów*, (skrypt wykładów), a także Wprowadzenie do źródeł franciszkańskich, *Polska bibliografia franciszkańska za lata 1989-1991*, Poznań 1998.

⁵⁰ L. Iriarte, *Historia franciszkanizmu*.

⁵¹ M. Kutzner, *Architektura średniowiecznych klasztorów i kościołów franciszkańskich w Polsce*, „Acta. Universitatis Nicolai Copernici”, 176 *Zabytkoznawstwo i konserwatorstwo*, XIII, Toruń 1989; J.R. Bar, *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, Warszawa 1978; A. Szulc, *Franciszkanie w Wielkopolsce*, Poznań 2000; *Franciszkanie konwentualni i klaryski w Wielkopolsce od XIII do XIX wieku*, katalog wystawy, Muzeum Początków Państwa Polskiego, Gniezno 2006; M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, *Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym – materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Turowie w dn. 8-11.05.1996 przez Instytut Historii Uniwersytetu Wrocławskiego*, Wrocław-Opole 1996.

⁵² Niewiele informacji odnośnie franciszkanów znajduje się w monografii Cz. Łuczaka, *Dzieje Obornik*, Poznań 1990; oraz w pracy A. Wędzkiego, *Pyzdry. Studia nad najdawniejszymi dziejami miasta do roku 1331*, „Rocznik koniński”, 10(1982), s. 9-47.

W wyniku analizy omówionych powyżej źródeł i przeglądu historiografii udało się opracować wstępną listę gwardianów z Pызdr i Obornik Wielkopolskich. Według obecnego stanu badań lista zawiera 30 gwardianów z klasztoru w Obornikach Wielkopolskich oraz 23 gwardianów z klasztoru w Pызdrach (tabela nr 2). W przypadku Obornik Wielkopolskich udało się obecnie ustalić siedmiu gwardianów od roku 1405 do 1493, czterech dla wieku XVI, trzech dla wieku XVII, czternastu dla wieku XVIII oraz dwóch dla wieku XIX. Natomiast dla klasztoru w Pызdrach posiadamy informację o jednym gwardianie z XIV wieku⁵³, o dwóch z XV wieku, jednym z XVI wieku oraz trzech z XVII wieku, dziewięciu z XVIII wieku oraz siedmiu z XIX wieku. Analizując nekrologii oraz informacje z licznych rozproszonych dokumentów można stwierdzić, że najwięcej informacji odnośnie gwardianów pochodzi z wieku XVII i XVIII. Brak natomiast jakichkolwiek informacji dla XIII oraz XIV wieku – patrz tabela 2.

W oparciu o pogłębione badania archiwalne przeprowadzone przez J. Nowackiego⁵⁴ oraz autorów *Słownika historyczno-geograficznego województwa poznańskiego*⁵⁵ dla wieku XV posiadamy informacje tylko o imionach gwardianów z Pызdr i Obornik Wielkopolskich. Brak natomiast jakichkolwiek szerszych danych o ich działalności lub długości sprawowanego urzędu.

I tak dla klasztoru w Obornikach Wielkopolskich pierwsza obszerniejsza informacja na temat gwardianów pochodzi dopiero z XVI wieku. Są to informacje o gwardianach z wcześniej wspomnianej wizytacji o. D. Caputo z 1597 roku i dotyczą one o. Stanisława Białkowskiego z Obornik Wielkopolskich. Wizytator wymienia jego cechy charakteru oraz opisuje wygląd zewnętrzny. W klasztorze przebywa jeszcze kwe-starz o. Walenty Jarnowita oraz brat Tomasz, który odszedł od OO. Bernardynów i pozostał w klasztorze w Obornikach⁵⁶. Według wykazu zmarłych Ojców i Braci wiemy, że w 1571 roku do zakonu wstąpił o. Stanisław Białucki, który pełnił urząd gwardiana od roku 1598⁵⁷.

⁵³ AFK, L. M i s k e, Synoptica relatio seu brevis descripto..., sygn. E-I-328.

⁵⁴ J. N o w a c k i, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, Poznań 1964, t. II.

⁵⁵ *Słownik historyczno geograficzny woj. poznańskiego* [dalej SHG], cz. III, z. 2.

⁵⁶ AFK, Via et Methodus..., sygn. E-I-364, s. 390.

⁵⁷ AFK, Quatuor visitationes..., sygn. E-I-365, s. 123.

Tab. 2 Lista gwardianów w klasztorach w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich od XIV do XIX wieku

OBORNIKI WIELKOPOLSKIE			PYZDRY				
Klasztor fundowany w 1292 roku; Inne daty: 1255, 1259		Kasata: 1821 rok		Klasztor fundowany w 1277 roku; Inne daty: 1270, 1295		Kasata: 1864 rok	
Lp.	Data występowania w źródłach	Imię i nazwisko zakonnika	Podstawa źródłowa	Lp.	Data występowania w źródłach	Imię i nazwisko zakonnika	Podstawa źródłowa
1.	1405	Bartłomiej	SHG, s. 365	1.	1395	O. Roman	AFK, L. Miske
2.	1442	Michał	SHG, s. 365, Nowacki, s. 764, t. II	2.	1421	Mikołaj	Nowacki, s. 764, t. II
3.	1445	Bartłomiej	SHG, s. 365, Nowacki, s. 764, t. II	3.	1449	Jan	Nowacki, s. 764, t. II
4.	1452-53	Świętosław	SHG, s. 365, Nowacki, s. 764, t. II	4.	1597	O. Gabriel Florentinus	AFK, Via et Methodus, s. 371
5.	1458	Stanisław	SHG, s. 365	5.	1615	O. Augustyn Gajecki	AFK, Quatour..., s. 116
6.	1462	Michał	SHG, s. 365	6.	1657	X. Dydak Radzimiuz	ADW, Opisanie, sygn. 37

7.	1493	Stanisław	SHG, s. 365, Nowacki, s. 764, t. II	7.	zm. 5 I 1698	O. Antoni Szuwalski	AFK, Karwacki, Materiały, s. 61
8.	1504	Bartłomiej	SHG, s. 365 Nowacki, s. 764, t. II	8.	zm. 6 XII 1709	Fabian Dolski	ADW, T. Kamiński, Księga
9.	1516	Piotr	SHG, s. 365	9.	1727-1770	O. Piotr Ofierzyński	ADW, Opisanie, sygn. 37
10.	1597-28 I .1598	O. Stanisław Białkowski	AFK, Via et Methodus, s. 390	10.	zm. 23 IV 1790	O. Piotr Krajewski	AFŁ, Wykaz..., t. II
11.	1598	O. Stanisław Białucki	AFŁ Wykaz..., t. II	11.	1774	O. Chochołski	ADW, Opisanie, sygn. 37
12.	1615	O. Bernard Krzykowski	AFK, Quatour..., s. 123	12.	1756	O. Hieroniusz Gruszecki	ADW, Akta różne, sygn. 39/95
13.	1666	Andrzej Wiślicki	APP, sygn. 648, s. 263	13.	1758	Michael Kaezynski	ADW, Akta różne, sygn. 39/95
14.	*1647 + 1720	Rafał Grabia	AFŁ, Wykaz..., t. I	14.	1772	Szymon Wichliński	ADW, Akta różne, sygn. 39/95

15.	1717 + I III 1747	Holveran	AFŁ, Wykaz..., t. I	15.	IV 1790	X. Jan Kapistran Banaszkiewicz	ADW, Opisanie, sygn. 37
16.	1717 + I III 1747	O. Prymus Rozmarynowski	APP, sygn. 648, s. 27	16.	IX 1795-1833	X. Wawrzyniec Pietrkiewicz	ADW, Opisanie, sygn. 37
17.	1739	O. Dydak Nowacki	APP, sygn. 648, s. 58	17.	1831-1833	X. Augustyn Mizerkiewicz	ADW, Akta różne, sygn. 39/95
18.	1740	O. Stefan Jasiński	APP, sygn. 648, s. 121	18.	1835	O. Seweryn Dutkiewicz	ADW, Opisanie, sygn. 37
19.	1761	O. Tomasz Bilski	Wykaz..., t. I	19.	III 1836	X. Antoni Muskalski	ADW, Opisanie, sygn. 37
20.	1768	O. Eleazary Typiński	APP, sygn. 648, s. 21	20.	31 VII 1844	X. Cyprian Gruszka	ADW, Opisanie, sygn. 37
21.	1773	O. Anastazy Rzeczyński	APP, sygn. 648, s. 122 O. A. Karwacki, Materiały..., s. 48	21.	24 VIII 1845	X. Anzelm Adamski	ADW, Opisanie, sygn. 37; AFŁ, Wykaz, t. I
22.	1777	O. Marcin Zgaliński	AFK, O. Karwacki, Materiały..., s. 44	22.	6 XI 1847	X. Benedykt Matecki	ADW, Opisanie, sygn. 37

23.	1781	O. Hipolit Banaszkiewicz	AFK, O. Karwacki Materiały..., s. 47	23.	15 VIII 1852	O. Jakub Pachlowski	ADW, Opisanie, sygn. 37
24.	zm. 11 XI 1786	O. Ludwik Steyermarker	AFK, O. Karwacki Materiały..., s. 50				
25.	1787	O. Jan Nepomucen Starowicz	AFK, O. Karwacki, Materiały..., s. 50				
26.	1774,1789 + 30 VI 1808	O. Jan Kanty Sadowski	AFK, O. Karwacki, Materiały..., s. 41				
27.	11 IX 1793	X. Hilary Januszewski	AFK, O. Karwacki, Materiały..., s. 49				
28.	1799 + 21 IV 1811	O. Jan Chryzostom Brzozowski	AFK, O. Karwacki Materiały..., s. 55				
29.	+ 5 I 1800	O. Antoni Rodziewicz	AFK, O. Karwacki Materiały..., s. 44				
30.	1818	X. Józef Wejerczyk	APP, Zbiór akt, sygn. 656, s. 75, sygn. 656, s. 314/315				

Wykaz źródeł do tabeli znajduje się na stronie 368.

Wykaz źródeł:

1. *Słownik historyczno-geograficzny woj. poznańskiego w średniowieczu* [dalej SHG], cz. III, z. 2, s. 365.
2. J. Nowacki, *Dzieje archidiecezji poznańskiej*, Poznań 1964, t. II, s. 764.
3. Archiwum Franciszkanów w Krakowie [dalej AFK], *Via et Methodus facilis cura Ac ingenio R.P. Joannie Donati Caputo Atrium et S.T.D. Provincialis Poloniae nec non Commissarii Generalia Ordinis Minorum Conventualium, Relationes Visitationes inceptae Cracovia 22 Octobris A.D. 1597*, sygn. E-I-364.
4. Archiwum Franciszkanów Łódź-Łagiewniki [dalej AFL], S. Sraikowski, P. Mielczarek OFMConv, *Wykaz zmarłych Ojców i Braci z Zakonu Braci Mniejszych z czasów Polski przedrozbiorowej oraz z XIX i XX wieku*, Łódź-Łagiewniki 2001, tom I i II.
5. AFK, *Quatour Visitationes Provinciae Poloniae Ordinis Minorum Conventualium*, Adam Goski A.D. 1615, sygn. E-I-365.
6. Archiwum Państwowe w Poznaniu [dalej APP], *Zbiór akt dotyczących klasztorów*, sygn. 648.
7. AFK, A. Karwacki, *Materiały do historii Polskiej i Ruskiej Prowincji OO. Franciszkanów*, cz. I, przepisany, Gdańsk-Essen 1997.
8. APP, *Zbiór akt ...*, sygn. 656, s. 75 (pismo z 1818 r.) oraz sygn. 656, s. 314/315 (pismo z dn. 10.06.1821).
9. Archiwum Franciszkanów w Krakowie, L. Miske, *Synoptica relatio seu brevis descriptio Conventuum In Provincia Maioris et Minoris Poloniae Partisque Prussiae fundatorum facta Anno Domini 1735 Labore ARP Ludovici Miske Emeritissimi Patris, Conventus Pysdrensis*, sygn. E-I-328.
10. Archiwum Diecezjalne we Włocławku [dalej ADW], „Opisanie kościoła y klasztoru wraz z Inwentarzem Tegoż kościoła, Zakrystii, Refektarza, kuchni Roku 1792 w miesiącu kwietniu przed kapitułą w Kaliszu przez księdza Jana Kapistrana na ów czas Gwardiana”, sygn. 37.
11. AFK, *Materiały do historii konwentów franciszkańskich*, t. XII, t. XI, sygn. E-I-12.
12. ADW, T. Kamiński, *Księga zmarłych Franciszkanów w Pызdrach sporządzona w Radomsku w 1861 r.*
13. ADW, *akta różne konwentu w Pызdrach*, sygn. 39(95).

Kolejny gwardian z Obornik, o którym posiadamy krótką charakterystykę przyjęty został do zakonu w Krakowie w 1588 roku. Był nim o. Bernard Krzykowski, który urząd sprawował przez 12 lat⁵⁸. Dla wieku XVII dysponujemy informacjami na temat o. Rafała Grabi.

O. A. Karwacki w swoim opisie podaje, że „W roku 1693 Jan Domiechowski przy współdziale gwardiana Rafała Grabi na nowo ko-

⁵⁸ AFK, A. Karwacki, *Materiały do historii...*, t. XI, s. 27.

ściół i klasztor odbudowali z drewna”⁵⁹. Obszerniejsze informację na temat tego gwardiana pochodzą ze *Słownika polskich pisarzy franciszkańskich*. O. R. Grabia urodził się w 1647 r. w Obornikach, zmarł w 1720 roku w wieku 73 lat. „Do zakonu został przyjęty 27.03.1669. Otrzymał tytuł magistra i był teologiem króla Jana III Sobieskiego. W 1707 roku Grabia udaje się do Rzymu, gdzie otrzymuje mieszkanie w hospicjum w Loreto, a od roku 1712 z woli papieża mieszka w konwencie XII Apostołów. Za zasługi Polska wyniosła go do rangi definitora wieczystego. Zmarł w Rzymie”⁶⁰. Brak jest informacji na temat objęcia przez niego urzędu gwardiana w Obornikach.

Jeśli chodzi o gwardianów z wieku XVIII to posiadamy szersze informacje o sześciu przełożonych z konwentu w Obornikach Wielkopolskich. Jednym z ciekawszych opisów jest „paternizacja” o. Eleazara Typińskiego⁶¹.

W zbiorze akt odnośnie tego wydarzenia zapisano co następuje: „Paternizacja Wielce Czcigodnego ojca B. Eleazara (Elzeariusza) Typińskiego miała miejsce w konwencie obornickim 22 lutego 1770 roku. W czasie trzeciej wizytacji kanonicznej przeprowadził tę wizytację Wielebny Ojciec Pankracy Kalitowicz komisarz generalny Prowincjała Zakonu. Stwierdzono wielki wkład pracy i zasługi o. Elzeariusza na ten czas gwardiana konwentu. Konwent był wtedy w odbudowie (chyba po pożarze) O. Elzeariusz zgromadził 100 tysięcy sztuk cegieł na kamienie do obudowy pojemnika do gaszenia wapnem. Zadbał o zdobienie ołtarzy Św. Franciszka i Św. Kajetana. Sprawił nową ambonę z drewna pokrytego (...) częściowo złoceniami. W głosowaniu 6 głosów wszystkie były „za” kandydaturą o. Elzeariusza. Został ważnie wybrany w poczet ojców konwentu. Komisarz wizytator wystawił odpowiedni dokument „o czym ja z radością to stwierdzam Brat Kasjusz Korczyński sekretarz”. Kolejna informacja dotyczy O. Hipolita Banaszkiwicza, „(...) 14.07.1781 roku przyjmuje do zakonu Bernarda Nowakowskiego na brata laika. Dano mu na imię Bonawentura”⁶². W roku 1786, 11 listopada zmarł o. Ludwik Steyermarker, który był „Spowiednikiem w Krakowie, następnie prezydentem w Krakowie, Piotrkowie i Kaliszu oraz

⁵⁹ Ibidem, s. 27

⁶⁰ H. W y c z a w s k i, *Słownik...*, s. 156-157.

⁶¹ APP, Zbiór akt..., sygn. 648, s. 21.

⁶² AFK, A. K a r w a c k i, *Materiały do historii polskiej i ruskiej...*, s. 47.

gwardianem w Obornikach. Prowadził budowę klasztoru w Obornikach, gdzie sześć cel dobudował zbierając na to składki. Został pochowany pod ołtarzem św. Antoniego”⁶³. Pod rokiem 1787 o. A. Karwacki zanotował, że „2 października dopuszczony został do złożenia profesji Br. Jan Nepomucen Niedźwiecki, szlachcic, który się ledwie podpisać umiał. Gwardianem był wówczas O. Jan Nepomucen Starowicz”. Ten sam dokument przekazuje informację, że „16.05.1786 roku gwardian obornicki O. Hilary Januszewski przyjął do zakonu laika Ignacego Franciszka Niedźwieckiego, szlachcica, któremu nadał imię Jan Nepomucen”. Z dalszej części opracowania dowiadujemy się, że „Br. Niedźwiecki zmarł 1.01.1789 roku w wieku 41 lat”⁶⁴.

Na konwokacji w Chełmży 11.09.1793 roku obrany został gwardianem o. Hilary Januszewski⁶⁵. Dokonano również wyboru rodziny klasztornej, w skład której weszli: o. Stanisław Popiełkiewicz – depozytariusz i sekretarz, o. Chryzostom Brzozowski – prezydent, o. Józef Kośmider – zakrystian, a także o. Rodziewicz, o. C. Ogródowicz, o. Andrzej Zachrowski i o. Wincenty Gawęlkiewicz. Listę zakonników zamyka trzech braci laików, którzy nie zostali wymienieni z imienia i nazwiska.

Jak wynika z powyższego zapisu dotyczącego o. H. Januszewskiego, urząd gwardiana sprawował już w roku 1786, z przerwą w czasie której urząd gwardiana należał do o. Jana Nepomucena Starowicza. Nie dysponuje dokumentami, ani opracowaniami, które potwierdzałyby powyższe informacje na temat tych dwóch zakonników, a także uzupełniały wiadomości dotyczące lat, w których zasiadali jako przełożeni konwentu. Na podstawie *Księgi zmarłych...* T. Kamińskiego wiemy, że o. Hilary Januszewski zmarł 1.09.1818 roku⁶⁶.

Odnosnie wieku XIX jesteśmy w posiadaniu informacji o dwóch gwardianach, a mianowicie o o. Antonim Rodziewiczu oraz o. Józefie Wejerczyku. O pierwszym z nich dowiadujemy się z przekazu o. A. Karwackiego, który napisał „5.01.1800 roku zmarł O. A. Rodziewicz obleczoney przez prowincjała O. Ludwika Miske. Był gwardianem w Śremie i Obornikach. Zasłużony, przez 8 lat chorując na nogi umarł, pochowany

⁶³ Ibidem, s. 50.

⁶⁴ Ibidem, s. 50-51.

⁶⁵ Ibidem, s. 53.

⁶⁶ ADW, T. K a m i ń s k i, *Księga zmarłych...*, sygn. 46.

pod wielkim ołtarzem. Miał lat przeszło 77, w zakonie 58 lat⁶⁷. Z kolei o o. Wejerczyku informację znajdujemy w dokumentach znajdujących się w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Są to dane dotyczące przyjazdu gwardiana z Poznania do Obornik w celu spisania dobytku OO. Franciszkanów oraz uregulowania wszelkich spraw związanych z zadłużeniem konwentu. Po otrzymaniu decyzji o zamknięciu klasztoru o. Wejerczyk zwrócił się z prośbą do Urzędu „Konsyliarskiego” o pochowanie w innym miejscu zakonników oraz dobrodziejów tego konwentu w następujących słowach: „Prześwietny Urzędzie Konsyliarski Ziemi. Kiedy taka jest wola Prześwietnej Regencyji ażeby Kościół nasz w Obornikach z klasztorem na zawsze zamkniętym został a nie chcąc aby spoczywające w nim Szanowne Zwłoki Dobrodziejów (...) y Braci naszych zostawione były poniewierkiem i urąganiem umyśliłem, że wypada jeszcze Religijnym Obrzędem Ziemi oddać – z tego powodu zanosze prośbę, aby Urząd Konsyliarski Ziemi łaskawą (...) pozwolenie pochowania tych prochów ludzkich publicznie zezwolił i (...) kościół na ten czas otworzył [...] Pełen ufności z prośbami w tak Ważnem przedmocie pomyślny odbierze skutek, zostaje z najniższym uszanowaniem.

Podpis: X Józef Wejerczyk
10 (...) 1818”⁶⁸.

Brak jednak informacji dotyczących daty śmierci oraz czasu w jakim przebywał w konwencie obornickim ww. zakonnik. Niewątpliwie po zakończeniu prac dotyczących uporządkowania wszelkich spraw o. Wejerczyk powrócił do konwentu w Poznaniu.

Na temat gwardianów z klasztoru w Pyzdrach istnieją bogatsze wiadomości. Dla XVI wieku informacje odnośnie gwardianów zostały już przytoczone podczas omawiania wizytacji o. D. Caputo oraz o. A. Goskiego. Mam tu na myśli o. Gabriela Florentinusa, który wstąpił do zakonu w wieku 18 lat. W tym czasie w konwencie przebywał również o. Franciszek Drohobycki – kaznodzieja i kantor, o. Walenty – kwestarz, o. Maciej – spowiednik. Poza wymienionymi zakonnikami klasztor zamieszkiwało w tym samym czasie trzech innych braci: brat Adam, Melchior i Kacper⁶⁹. Na podstawie wizytacji o. A. Goskiego urząd gwardiana pełnił „O. Augustyn Gajecki, który śluby złożył w wieku 24 lat,

⁶⁷ AFK, A. Karwacki, *Materiały do historii polskiej i ruskiej...*, s. 47.

⁶⁸ APP, Zbiór akt..., sygn. 656, s. 75.

⁶⁹ AFK, *Via et Methodus...*, sygn. E-I-364, s. 371.

a obowiązki przełożonego pełnił przez 20 lat⁷⁰. Zgodnie z tą wizytacją w konwencie ponadto przebywali: „kaznodzieja O. Prokop z Inowrocławia, O. Wawrzyniec z Krakowa – zakrystian, O. Ludwik z Nowego Sącza – kantor, O. Witt ze Lwowa – organista, O. Marcin z Wrześni – jałmużnik oraz klerycy Br. Anioł Bromirski i Br. Feliks ze Słupcy⁷¹.

Wiek XVII to m.in. okres wojen polsko-szwedzkich. W całym kraju panuje chaos, a najeźdźcy plądrują i niszczą kościoły oraz klasztory. Wiele ze zgromadzeń upada, głównie przez brak dostępu do żywności, a także w związku z mordowaniem zakonników i przejmowaniem ich dobytku. W tym czasie gwardianem Pyzdr był o. Dydak Radzymius, który jak mówi *Opis...* Jana Kapistrana, „za panowania Jana Kazimierza roku 1657 oddał na potrzebę Rzeczypospolitej srebra Grzywień 55 i złoty dwa⁷². W *Materialach do historii konwentów franciszkańskich* o. A. Karwacki zanotował, że Szwedzi dokonali licznych zniszczeń i klasztor w Pyzdrach „zbliża się ku upadkowi⁷³. W dalszej części opracowania czytamy, iż kolejny gwardian o. Antoni Szuwalski w 1690 roku „Wsparł ofiarnością i wyratował klasztor. Rozpoczął restaurację, postawił nowe budynki z drewna i z muru, dach nowy na kościele, wieżyczkę nad nim, korytarz dolny poczynający się od Kaplicy Męki Pańskiej oficyny przy klasztorze pobudował⁷⁴. Z kolei w *Synoptica relatio...* o. L. Miske czytamy, iż: „5.01.1698 roku zasnął w Panu O. Antoni Szuwalski, były prowincjał w 73 roku życia, 51 rok powołania zakonnego. W naszym klasztorze pełnił obowiązki mistrza nowicjatu i z przerwami 6 krotnie obowiązki gwardiana. Był także profesorem i sekretarzem prowincji. W konwencie wiele budował z cegły i drewna, m.in. wszystkie oficyny, wieżyczkę – na środku kościoła, wygodne obejścia przed kaplicą Męki Pańskiej, pokrył kościół na nowo dachówką. Stworzył fundację Domiechowskich. W teologii, ekonomii i polityce imponujący przykład.

W czasie choroby często powtarzał Braciom, że jest gotów na śmierć. Wzywał często miłosierdzia Bożego a nie sądu⁷⁵.

⁷⁰ AFK, Quatour..., sygn. E-I-365, s. 116.

⁷¹ Ibidem.

⁷² ADW, Opisanie kościoła y klasztoru..., sygn. 37.

⁷³ AFK, *Materialy...*, t. XII, s. 61.

⁷⁴ Ibidem, s. 61.

⁷⁵ AFK, L. M i s k e, *Synoptica relatio...*, sygn. E-I-328.

Zdjęcie nr 1

Klasztor pofranciszkański w Obornikach Wielkopolskich
od strony północnej, Dag Janowski (2005)

Zdjęcie nr 2

Klasztor pofranciszkański w Obornikach Wielkopolskich
od strony północno-zachodniej, Dag Janowski (2005)

Zdjęcie nr 3

Klasztor pofranciszkański w Obornikach Wielkopolskich
wewnątrz klasztoru, Dag Janowski (2005)

Zdjęcie nr 4

Klasztor pofranciszkański w Obornikach Wielkopolskich
wnętrze klasztoru, Dag Janowski (2005)

Zdjęcie nr 8

Klasztor pofranciszkański w Pyzdrach, zdjęcie z folderu
„Muzeum Regionalne w Pyzdrach”, wydane przez kustosza
Muzeum Michała Czerniaka, Pyzdry (2001)

Zdjęcie nr 5

Archiwum Franciszkanów w Krakowie, *Via et Methodus* facili cura Ac ingenio R.P. Joannie |Donati Caputo Atrium et S.T.D. Provincialis Poloniae nec non Commissarii Generalia Ordinis Minorum Conventualium, *Relationes Visitationes inceptae* Cracovia 22 Octobris A.D. 1597, sygn. E-I-364 – strona tytułowa, Magdalena Janowska

W oparciu o materiały pochodzące z Archiwum Diecezjalnego we Włocławku oraz opracowanie o. A. Karwackiego pozyskano bardzo ciekawe informacje o pięciu gwardianach z XVIII wieku. W roku 1727 gwardian Piotr Ofierzyński „Wystawił dość wspaniały Ołtarz Świętemu Cudotwórcy Antoniemu i farabami złotymi przyozdobił”⁷⁶. „W 1733 roku został obrany prowincjałem. Cele wyporządził, dach na kościele pokrył dachówką, mieszkania dla zakonników wyrestaurował, dzwon za konających sprawił, do którego Klemens XII 40 dni odpustu nadał”⁷⁷, a także „obmurował podwórze i klasztor. Klasztorem tym rządził do kapituły roku 1770”⁷⁸. Z kolei w *Słowniku pisarzy franciszkańskich* oraz w *Wykazie zmarłych ojców i braci...* zanotowano, że od roku 1765 gwardianem był o. Piotr Krajewski⁷⁹. W Aktach różnych konwentu w Pyzdrach znajduje się informacja, iż w roku 1759 na czele konwentu stał o. Piotr Krajewski⁸⁰, a w *Księdze zmarłych Franciszkanów...*, odnotowano, że 15 listopada 1741 roku zmarł o. Piotr Ofierzyński, gwardian konwentu w Pyzdrach. A zatem o. Ofierzyński nie mógł rządzić klasztorem w Pyzdrach do roku 1770, jak zanotował o tym fakcie Jan Kapistran. W tym czasie gwardianem był o. Piotr Krajewski, który urząd gwardiana pełnił z przerwami w różnych klasztorach. „Sprawował również urząd kapelana nadwornego przy boku biskupa poznańskiego Teodora Czartoryskiego. Należał do ludzi wykształconych, był dobrym kaznodzieją, a także cieszył się względami króla Augusta III”⁸¹, o czym dowiadujemy się z opracowania o. A. Karwackiego. Na stronie 62 zanotowano, że „w 1768 roku (11 czerwca) pożar zniszczył cały klasztor. Spaliły się budynki franciszkanów, dach większego chóru, organy, niektóre ołtarze (...) dzwon na wieży i zegar”⁸². W ramach rekompensaty za poniesione straty król Polski August III podarował franciszkanom parafię w Pyzdrach. Po tych nieszczęśliwych

⁷⁶ ADW, Opisanie kościoła y klasztoru..., sygn. 37. Z kolei A. Karwacki w *Materiałach do historii konwentów franciszkańskich* napisał, że w roku 1733 o. Piotr Ofierzyński ołtarz nowy św. Antoniemu wystawił i złotem przyozdobił.

⁷⁷ AFK, A. Karwacki, *Materiały...*, t. XII, s. 61.

⁷⁸ ADW, Opisanie kościoła y klasztoru..., sygn. 37.

⁷⁹ *Słownik...*, s. 246; oraz *Wykaz zmarłych ojców i braci*, t. II.

⁸⁰ ADW, Akta różne konwentu w Pyzdrach, sygn. 39(95).

⁸¹ *Słownik...*, s. 246-247.

⁸² AFK, *Materiały...*, t. XII, s. 62. Do pożaru doprowadziły wojska, które ścigały konfederatów. Wówczas całe miasto spalili łącznie z klasztorem franciszkanów.

wydarzeniach oraz pomocy króla o. Piotr Krajewski wszystko naprawił, „Kościół dachówką pokrył, klasztor gontami pokrył, wieże na której zegar wyrestaurował i wiele ozdób kościołowi przyczynił”⁸³. O. Piotr Krajewski zmarł 23 kwietnia 1790 roku jako gwardian w Pyzdrach.

W 1790 roku kolejnym gwardianem pyzdrowskim zostaje x. Jan Kapistran Banaszekiewicz, a w roku 1795 gwardianem zostaje x. Wawrzyniec Pietrkiewicz, który jednocześnie pełnił obowiązki magistra nowicjatu aż do roku 1819, kiedy rząd zakazał przyjmowania do nowicjatów. Z jego szkoły powychodziło wielu zdolnych zakonników. Sam był człowiekiem uczonym i przez wiele lat wykładał – „prowadził języki: polski, łaciński, włoski, francuski, niemiecki, słusznie śpiewał i znał dobrze chorał, kilkakrotnie był obierany prowincjałem, lecz godności tej nigdy nie chciał przyjąć. Ksiądz Pietrkiewicz umarł 28 kwietnia 1833 roku, mając 82 lata. Rządził klasztorem tutejszym i parafią 35 lat, a w klasztorze pyzdrowskim lat 54”⁸⁴. Po jego śmierci zarząd klasztorem przeszedł w ręce o. Augustyna Mizerkiewicza, o którym dowiadujemy się z pisma wystosowanego przez mieszkańców Pyzdr dnia 3.03.1832 r., w którym napisali: „O. Mizerkiewicz zapomina się być zakonikiem (...) jest niszczyicielem klasztoru, pijanicą, kartownikiem, cudzołożnikiem. Wstydzimy się mówić o jego dalszych przewinieniach, dlatego prosimy o jego odwołanie”⁸⁵. Bardzo mało informacji posiadamy na temat ostatniego gwardiana o. Jakuba Pachlawskiego, który urząd objął 15 sierpnia 1852 roku⁸⁶. Wiemy, że zajmował się naprawą klasztoru i kościoła, a także sprowadził budowniczych, którzy mury postawili. Z byłego Nowicjatu wybudował spichlerz. „W roku 1859 wystawił na cmentarzu Statue N. Maryi Panny Niepokalanemu Poczęciu, którą z Warszawy za ZP 600 sprowadził, a w roku 1860 dokonał trzeciej naprawy kościoła”⁸⁷.

Większość gwardian odznaczyła się szczególnie zasługami na rzecz swoich konwentów. Pomimo fragmentaryczności źródeł i niektórych nieścisłości dotyczących działalności gwardianów ich historia przedstawia się niezwykle ciekawie i wnosi wiele do dziejów obu klasztorów.

⁸³ Ibidem, s. 62.

⁸⁴ ADW, Opisanie kościoła y klasztoru..., sygn. 37, s. 23.

⁸⁵ AFK, Księga dotycząca Pyzdr (1823-1838), dokument z dnia 3.03.1832, sygn. B-62.

⁸⁶ ADW, Opisanie kościoła y klasztoru..., sygn. 37, s. 25.

⁸⁷ Ibidem, s. 29.

Oprócz danych ogólnych w źródłach pojawiają się informacje opisujące danego zakonnika, a mianowicie cechy charakteru, cechy fizyczne oraz pochodzenie społeczne. Z zachowanych źródeł możemy wyczytać informacje na temat powyższych cech nie tylko odnośnie wspomnianych powyżej gwardianów, ale również szeregowych zakonników, którzy zostali zanotowani w dokumentach i kronikach zakonnych.

Ze względu na cechy charakteru można wyróżnić zakonników bardzo bogobożnych, „dobrych biznesmenów” i tych, którzy nie byli godni noszenia habitu. I tak np. o o. Franciszku, zakonniku w Pyzdrach mówi się, że „był żywym przykładem pobożności. Ciało swe karmił biczowaniem, postem, popiołem, żelaznym łańcuchem”.

„Jaśniał stałością w modlitwie, stałym umartwianiem się i innymi cnotami”. Zmarł 8 marca 1719 roku⁸⁸. Kolejnym przykładem jest o. Antoni Granowski, który zmarł w konwencie w Pyzdrach w 1699 roku w wieku 60 lat. „Jako młody kapłan został wzięty w Jasyr przez Tatałów w Rosji. Przez pięć lat wycierpiał srogie prześladowania i biczowania dla imienia Chrystusa. Z Bożą pomocą wrócił i żył w Pyzdrach przez 18 lat”⁸⁹.

Wielu zakonników odznaczało się doskonałymi umiejętnościami w zakresie zarządzania konwentem. Jednym z nich był o. Piotr Ofierzyński, gwardian konwentu w Pyzdrach. Za swoje zasługi został powołany na prowincjała w 1733 roku. Z kolei w *Synoptica relatio...* czytamy, iż: „5.01.1698 roku zasnął w Panu O. Antoni Szuwalski”, który łączył w sobie cechy dobrego pasterza i ekonomisty.

Wśród zakonników pojawili się również i tacy, którzy przysporzyli klasztorowi zmartwień. Przykładem jest o. Nicefor Bramiński, który „10.07.1783 roku, zgodnie z wydanym pismem prowincjała O. Teofila Piotrowicza, zostaje siłą przeniesiony z Warszawy do Obornik. «Tu ma go gwardian nie wypuszczać z konwentu, a gdyby uciekł popada w ekskomunikę i ma się go schwytać i zamknąć w areszcie»”⁹⁰. Z dalszej części dokumentu dowiadujemy się, że o. Bramiński zmarł w tymże konwencie 22 grudnia 1800 roku w wieku 73 lat.

Bardzo ciekawe opisy, które przekazują nam kronikarze dotyczą wyglądu zewnętrznego braci. Przykładem tego jest m.in. informacja

⁸⁸ AFK, L. M i s k e, *Synoptica relatio...*, sygn. E-I-328.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ AFK, *Materiały...*, cz. I, s. 49.

dotycząca o. Franciszka Drohobyckiego z klasztoru w Pyzdrach, który: „Wstąpił do zakonu w wieku 21 lat, dobrze zbudowany, niewysoki, przystojny, dobry kantor, który był gwardianem w Gnieźnie i Kaliszu”⁹¹. W podobnym tonie powiedziano o o. Walentym Jarnowicie, który: „Z pochodzenia jest Polakiem, dobrze zbudowany, niedużego wzrostu, pobożny, skromny, spokojny”⁹².

Niewiele informacji posiadamy na temat pochodzenia społecznego zakonników. Wyjątkiem jest wspomniany wcześniej Jan Nepomucen Niedźwiedzki szlachcic z klasztoru w Obornikach Wielkopolskich czy brat Anioł Bromirski szlachcic z konwentu w Pyzdrach.

Reasumując niniejsze rozważania należy stwierdzić, że na obecnym etapie badań mimo swej fragmentaryczności materiał źródłowy dotyczący Braci Mniejszych Konwentualnych pozwala na poszerzenie naszej wiedzy o klasztorach w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich. Nie jest on jednak kompletny i wymaga dalszych poszukiwań archiwalnych i studiów. Problemem wiodącym jest ustalenie dokładnej liczby przebywających w konwencie braci, a także odtworzenie pełnej listy gwardianów czuwających nad klasztorem. Ważnym też jest podjęcie pogłębionych studiów nad początkami poszczególnych fundacji i ich rozwoju w pierwszych wiekach funkcjonowania.

Na podstawie zachowanych dokumentów w niniejszym, krótkim opracowaniu staraliśmy się odtworzyć wstępną listę gwardianów. Lista ta jest jednak niepełna.

Mam jednak nadzieję, że prowadzone obecnie przeze mnie studia nad tą kwestią pozwolą już wkrótce na poszerzenie naszej wiedzy o konwentach, które były przedmiotem niniejszych krótkich rozważań. Jednym z głównych postulatów dla dalszych badań jest przeanalizowanie zebranego materiału oraz zrekonstruowanie rodziny klasztornej obu konwentów na przestrzeni od XIII do XIX wieku. Nagłącą potrzebą jest również przeprowadzenie badań ukazujących panujące stosunki na linii biskup – prowincjał – gwardian, a także ukazanie związków i zależności pomiędzy zakonnikami a ludnością miejską.

⁹¹ AFK, *Via et Methodus...*, sygn. E-I-364, s. 371.

⁹² *Ibidem*, s. 371.

Dopełnieniem tych badań będzie podjęcie prac nad uposażeniem i architekturą obu klasztorów, co w końcowym efekcie da nam możliwość poszerzenia naszej wiedzy na temat klasztorów franciszkańskich w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich.

MAGDALENA JANOWSKA

The guardians from franciscans conventual cloister in Pyzdry and Oborniki Wielkopolskie under the preserved source documents the announcement

Summary

This dissertation presents up to now the state of the inquiries on the prosopography of the cloisters in Pyzdry and Oborniki Wielkopolskie from XIII to XIX century. On the base of preserved archive material and up to now historiographical statements presents the materials connected with the foundation and the founder and characterizes the organizational structure of the Order ending on the chronological presentation of the guardians from both convents. (See: table No 1).

On the base of preserved documents the information connected with the social parentage of the monks, personality traits and physical characteristics. The source materials presenting the characteristics of individual guardians were analyzed.

Translated by Jolanta Nader

Magdalena KONIECZNA JANOWSKA – ur. w 1977 roku w Poznaniu. W latach 1998-2003 studiowała historię na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Praca magisterska napisana została pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja M. Wyrwy pt. „Dzieje klasztorów franciszkańskich w Pyzdrach i Obornikach Wielkopolskich”. Obecnie doktorantka, przygotowująca pracę na temat prozopografii franciszkanów konwentualnych na terenie Wielkopolski w okresie od XIII do XIX wieku pod kierownictwem naukowym prof. dr. hab. Andrzeja M. Wyrwy.

